

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur,
trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Att planera för social hållbarhet

– En studie av strategier och hur de kan tillämpas

To plan for social sustainability

– a study of strategies and how they can be implemented

Elin Brusewitz

Att planera för social hållbarhet – en studie av strategier och hur de kan tillämpas

To plan for social sustainability – a study of planning strategies and how they can be implemented

Elin Brusewitz

Handledare: Anna Peterson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Mozhgan Zachrison, SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2016

Ämne: Landskapsarkitektur

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Social hållbarhet, jämlikhet, segregation, stadsplanering, strategier för social hållbarhet, tillämpning

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammandrag

Att planera för social hållbarhet – en studie av strategier och hur de kan tillämpas

Boverket konstaterar i en kunskapsöversikt att boendesegregation på social grund är det mest grundläggande hindret för social hållbarhet men att svenska kommuner gör för lite för att effektivt motverka den. Därför är en fördjupad kunskap om social hållbarhet är nödvändig för att med stadsplanering som verktyg kunna arbeta för en mer hållbar och jämlik stad. Långsiktighet, medvetna strategier och att de boende är delaktiga är centralt för att nå positiva resultat.

Syftet med studien var att ta reda på hur social hållbarhet konkret kan främjas, främst med avsikt på att skapa förutsättningar för en mer jämlik stad. Hållbarhetsbegreppet är mycket centralt i planeringsdiskursen och det råder stor samstämmighet kring att det är viktigt. Trots det är litteraturen och forskningen om social hållbarhet bristfällig och kunskapen otillräcklig om hur målsättningen borde påverka den fysiska miljön. Vad innebär egentligen målsättningen om social hållbarhet inom fältet för fysisk planering?

I uppsatsen görs en definition av begreppet social hållbarhet, en kort redogörelse för hur en socialt ohållbar stad ser ut samt en sammanfattning av vilka strategier för social hållbarhet svenska kommuner främst använder sig av. Med hjälp av en fallstudie av ett stadsförnyelseprojekt i Brisbane, Australien och en egen fördjupning av områdesprogrammets genomförande i Seved, Malmö exemplifieras det konkreta arbetet för social hållbarhet. Litteraturstudier samt en kvalitativ intervju har använts för att inhämta information till uppsatsen.

En slutsats är att arbetet för social hållbarhet måste tillskrivas ett eget värde för att lyckas. Annars finns det en risk att andra värden än de mänskliga sätts främst. Den inneboende spänningen mellan stadsutveckling och segregation kan göra det problematiskt att genomföra stadsförnyelseprojekt utan bortträngning av resurssvaga grupper.

Abstract

To plan for social sustainability – a study of strategies and how they can be implemented

The Swedish National Housing Board (Boverket) states that segregation of housing based on social injustice is the most fundamental obstacle for social sustainability but that Swedish municipalities do too little to efficiently counteract this. Therefore, a greater knowledge on social sustainability is necessary in order to work for a more sustainable and equal city with urban planning as a tool. Long-term strategies based on awareness as well as resident participation are crucial to achieve positive results.

The purpose of the study was to find out how social sustainability can be supported mainly aimed at creating a basis for a more equal city. The concept of sustainability is a central concern within the discourse of planning and there is big oneness round the importance of it. Nevertheless the literature and the research on social sustainability are insufficient and there is not enough knowledge on how the aim should affect the physical environment. What does the aim of social sustainability really amount to within the field of spatial planning?

In the paper a definition is made of the concept of sustainability, a short review of what a socially unsustainable city looks like is carried through and a summary of what strategies for social sustainability Swedish municipalities mainly use is made.

Via a case study of a city renewal project in Brisbane, Australia and an own specialization of the implementation of the area programme in Seved, Malmö, the work for social sustainability is exemplified. Literature studies and a qualitative interview have been used to gather information for the paper.

One conclusion of the paper is that special significance must be ascribed to the work for social sustainability in order for it to succeed. Or else there is a risk that priority is given to other values than the social and human. The inherent tension between urban development and segregation creates a difficulty to carry through city renewal projects without causing displacement of low-income groups.

Innehållsförteckning

Inledning	6
<i>Bakgrund</i>	6
<i>Mål och syfte</i>	6
<i>Frågeställningar</i>	6
<i>Material och metod</i>	6
Urval av litteratur	7
Urval av fallstudie och fördjupning	7
Genomförande av kvalitativ intervju	8
<i>Avgränsningar</i>	8
<i>Källkritik</i>	8
<i>Disposition</i>	8
Social hållbarhet – vad är det?	10
<i>Hållbar utveckling</i>	10
<i>Social hållbarhet</i>	10
När är ett samhälle socialt ohållbart?	13
Strategier för social hållbarhet	14
<i>Helhetssyn</i>	14
<i>Variation</i>	14
<i>Samband</i>	15
<i>Identitet</i>	15
<i>Inflytande och samverkan</i>	16
<i>Exemplet Brisbane</i>	16
Hur definieras social hållbarhet i studien?	16
Strategi	17
Utfall	17
<i>Exemplet Malmö</i>	18
Områdesprogram för social hållbarhet	18
Områdesprogram Seved	18
Strategi	19
Utfall	20
Diskussion	
Avslutande kommentar	26
Källförteckning	27
<i>Elektroniska källor</i>	27
<i>Tryckta källor</i>	28
<i>Muntliga källor</i>	28

Inledning

Bakgrund

”En hållbar utveckling är en utveckling som tillfredställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov”

Så definieras begreppet Hållbar utveckling av det som populärt kallas Brundtlandkommissionen, Världskommissionen för miljö och utveckling, (hädanefter WCED som referens) som leddes av Norges dåvarande statsminister Gro Harlem Brundtland (WCED, 1987). Hållbarhetsbegreppet brukar delas in i tre av varandra beroende delar: ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet. Alla tre begrepp är välanvända i planeringsdiskursen men social hållbarhet konkretiseras och definieras alltför sällan på ett tydligt sätt. Ekologisk och ekonomisk hållbarhet är på många sätt lättare att greppa ur den byggda miljöns perspektiv. Frågan är vad målsättningen om social hållbarhet innebär inom fältet för fysisk planering? Jag är intresserad av att undersöka vad man inom stadsplanering menar med begreppet social hållbarhet och hur man strategiskt kan arbeta för det.

Det ligger i landskapsarkitektens roll och uppdrag att ha ett tvärvetenskapligt synsätt och kunna se till helheten. Jag tycker därför att det sociala perspektivet utgör en viktig del av landskapsarkitektens kunnande. Landskapet vi analyserar, gestaltar, behandlar på olika sätt, befolkas ju av människor – enligt den europeiska landskapskonventionen är människan till och med avgörande för vad som är att betrakta som ett landskap eller ej (Europeisk Landskapskonvention, 2000, sid. 3). Och med människorna kommer de sociala faktorer som påverkar våra liv, men också *påverkas av* våra liv. Den fysiska miljön är en viktig del av detta. Därför är det viktigt för landskapsarkitekten att kunna arbeta för social hållbarhet och därför är det viktigt att begreppet fylls med en relevant innebörd.

Mål och syfte

Målet är att studera teoretisk planeringsdiskurs med avsikt på social hållbarhet samt två exempel på reellt utfall för den sociala hållbarheten i stadsomvandlingsarbetet i ett område i Brisbane, Australien och ett i Malmö, Sverige.

Syftet är att ta reda på vad man inom stadsplanering menar med social hållbarhet och hur man konkret kan främja social hållbarhet i staden, främst med avsikt på att skapa förutsättningar för en mer jämlik stad. Detta kan leda till att förståelsen ökar för hur stadsplanering kan användas som ett av många redskap för att skapa ett mer hållbart samhälle.

Frågeställningar

Vilka strategier finns inom fältet för stadsplanering för att skapa social hållbarhet, främst med avsikt på jämlikhet, i staden? Hur kan strategierna användas konkret inom stadsplanering?

Material och metod

Jag har använt mig av litteraturstudier samt en kvalitativ intervju som metod för att besvara min frågeställning.

Urval av litteratur

Urvalet av litteratur gjordes genom att söka i olika databaser efter akademiskt material. Sökorden som användes var till exempel ”social hållbarhet”, ”strategier för social hållbarhet”, ”segregation”, ”social sustainability”, ”social equity” i olika kombinationer med ”staden”, ”fysisk planering”, ”stadsplanering”, ”urban planning”, ”urban design” och ”city planning”.

De träffar jag fick sorterades utifrån relevans för uppsatsens ämne men också utifrån författarnas akademiska hemvist. Då uppsatsen skrivs inom programmet för landskapsarkitektur valde jag författare/forskare kopplade till studier av den fysiska miljön och planering av densamma. Viss litteratur har jag hittat via tidigare års kandidatarbeten eller genom att söka efter information om specifika insatser, exempelvis områdesprogrammen i Malmö.

Urval av fallstudie och fördjupning

Jag valde att titta på två fall för att få en förståelse för hur strategier för social hållbarhet kan te sig när de realiserar. De ska ses som två exempel på tillämpning av strategier. Det är inte möjligt att dra några generella slutsatser då det empiriska materialet är så begränsat, det är inte heller meningen. Fallstudien studeras och fördjupningen genomförs för att, som uppsatsens titel indikerar, studera exempel på hur strategier för social hållbarhet kan tillämpas. Sedan kan en diskussion föras om dessa enskilda tillämpningar och de styrkor respektive svagheter som kan skönjas.

Fallstudien är genomförd av forskare i Brisbane, Australien och baseras på ett antal intervjuer med nyckelpersoner i projektet samt ett stort antal litterära referenser (Darchen och Ladouceur, 2013). Fallstudien publicerades som artikel med titeln *Social sustainability and urban regeneration practice: a case study of the Fortitude Valley Renewal Plan in Brisbane* (*Social hållbarhet och stadsförnyelse i praktiken: en fallstudie av Förnyelseplanen för Fortitude Valley i Brisbane*, egen övers.) i tidskriften *Australian Planner*. Den egna fördjupningen är av ett pågående projekt i Malmö.

Fallstudien av projektet i Brisbane valdes på grund av att den så tydligt undersöker ett stadsförnyelseprojekts konsekvenser för den sociala hållbarheten. Forskarna har studerat aspekter som bedömdes som mätbara och möjliga att applicera även på projektet i Malmö.

Fördjupningen av områdesprogrammet i Seved genomfördes för att områdesprogrammen har som målsättning att öka den sociala hållbarheten i hela Malmö. Då jag har bott i Malmö de senaste sju åren känner jag till kontexten väl. Genom att genomföra en egen fördjupning av ett pågående projekt fanns möjligheten att rikta blicken mot samma faktorer som studeras i Brisbane-studien och således kunna föra en diskussion om de olika fallen och strategierna som använts. Fördjupningen gjordes genom att studera Malmö stads intentioner med områdesprogrammen, hur det praktiska arbetet ser ut och efter vilka principer det styrs genom att intervjua områdeskoordinatörn samt genom att ta del av kritik mot områdesprogrammet via Facebook. Jag använde Dempseys m.fl. definition av social hållbarhet (definitionen av social hållbarhet som används i Brisbane-studien, se sid. 10) som utgångspunkt för att strukturera och analysera informationen om arbetet på Seved. Exempelvis har jag kunnat tolka och förstå de ordval och val av strategier områdeskoordinatörn gör.

Genomförande av kvalitativ intervju

Intervjun med Hjalmar Falck genomfördes då han är anställd av Malmö stad som ansvarig för att samordna och leda arbetet med områdesprogrammet i Seved. Detta gör han på plats i området från områdeskontoret. Att genomföra en intervju med honom tillät att ställa frågor som möjliggör en diskussion också utifrån Brisbane-studiens resultat. Intervjun var kvalitativ och semistrukturerad och byggde således på öppna frågor som styrdes mycket av informantens svar (Patel och Davidson, 2003, sid. 81-83). Informanten är van vid intervjusituationer och vid att berätta och informera om det arbete som utförs i området. Han var också införstådd med ämnet för den här kandidatuppsatsen. Sammantaget gjorde detta att frågorna som ställdes var relativt få till antalet, informanten pratade själv väldigt fritt. Merparten av frågorna var av följdfrågekaraktär samt ett antal mer riktade frågor. De riktade frågorna behandlade ämnen/ord som tas upp i Brisbane-studien. Det var därför viktigt att samla in informationen genom en intervju, för att på så sätt få relevant information för fördjupningen och diskussionen. Studiens problem ska stå i fokus för metodvalet och vilken typ av data man behöver för att lösa det problemet (Dannefjord, 1999, sid. 4).

Jag spelade in intervjun och förde anteckningar under samtalets gång. Sedan har jag lyssnat igenom intervjun ett antal gånger och de citat som anges i uppsatsen är transkriberade delar av intervjun, exakt återgivna.

Avgränsningar

En geografisk avgränsning har gjorts till västerländska förhållanden. Avgränsningen gäller både urvalet av de forskningsrapporter och artiklar som ligger till grund för de teoretiska kapitlen samt för urvalet av fallstudien och den egna fördjupningen.

Källkritik

Fördjupningen av arbetet i Seved bygger på en intervju med områdeskoordinatören samt information från Malmö stads hemsida. För att ytterligare fördjupa förståelsen för de förändringar som pågår hade det varit nödvändigt att prata med boende i Seved, områdesföreningar samt de små företag som har verksamhet där. Det hade fördjupat förståelsen för och analysen av det arbete som pågår. Det hade också kunnat avslöja eventuell kritik mot områdesprogrammets genomförande. Jag är medveten om att det ställer högre krav på min egen förmåga till kritiskt tänkande att huvudinformatören också är en av de ansvariga för områdesprogrammets genomförande.

Disposition

Uppsatsen inleds med en del om hållbarhetsdiskursen allmänt, samt om vad begreppet social hållbarhet innebär, hur det kan definieras och vilken definition av social hållbarhet som används som utgångspunkt i den här uppsatsen.

Uppsatsens andra del handlar om vad som gör ett samhälle socialt ohållbart, för att ytterligare förtydliga när arbetet för social hållbarhet behövs. Men den andra delen syftar också till att mer grundligt redogöra för begreppets koppling till sociala faktorer i staden främst med avsikt på jämlikhet.

Uppsatsens tredje del redogör för strategier för social hållbarhet, först mer allmänt och sedan utifrån två exempel – Brisbane och Malmö.

Avslutningsvis förs en diskussion där resultat, analys och slutsats avhandlas.

Social hållbarhet – vad är det?

Hållbar utveckling är sedan drygt trettio år en välanvänd term inom stadsplanering och urban teori. Men vad menar man egentligen med begreppet? Och vad är social hållbarhet?

Hållbar utveckling

Hållbar utveckling som koncept växte fram ur en akut medvetenhet om miljöförstöring och 1980-talets reträtt från sociala frågor i stora delar av västvärlden (WCED, 1987, utan sidnumrering). Begreppet är sedan drygt 30 år brett accepterat som ett mycket viktigt ledord för stadsplanering, stadsutveckling och stadsomvandling. Urban design och arkitektur idag förväntas inkorporera hållbarhetsaspekter. Men trots detta har förvånansvärt lite uppmärksamhet ägnats åt att definiera begreppet och vad det innebär för den byggda miljön (Dempsey et. al, 2011, sid. 290).

I en överenskommelse från 2005 i Bristol skrev EU:s medlemsländer under ett dokument som slår fast en gemensam syn på 'Sustainable communities', hållbara samhällen, en överenskommelse som baserades på tidigare internationella initiativ såsom Aalborgstadgan och Agenda 21 (Dempsey et. al, 2011, sid. 290). I överenskommelsen definieras det hållbara samhället på följande vis:

"[...]platser där människor vill leva och arbeta, nu och i framtiden. Platserna möter de olika behov som nuvarande och framtida invånare har, är känsliga gentemot sin miljö och bidrar till en hög livskvalité. De är säkra och inkluderande, väl planerade, byggda och skötta och erbjuder jämlika möjligheter och bra service för alla."

(Dempsey et. al, 2011, sid. 290, egen övers.)

Definitionen som antogs i Bristol bygger således på Brundtlandkommissionens (se sid. 6), men är vidareutvecklad med utgångspunkt i den fysiska, byggda miljön. Brundtlandkommissionen slår också fast att hållbar utveckling inte är ett stillastående, harmoniskt tillstånd utan en pågående förändringsprocess (WCED, 1987).

Hållbar utveckling brukar allmänt delas upp i tre av varandra beroende delar – ekologisk eller miljömässig hållbarhet, ekonomisk hållbarhet och social hållbarhet. Det är den sociala hållbarheten som är fokus för den här uppsatsen, och som ska undersökas närmare i kapitlets följande del.

Social hållbarhet

Boverket framhåller i sin rapport *Socialt hållbar stadsutveckling – en kunskapsöversikt* att det finns en samstämmighet kring att vårt samhälles utveckling ska vara långsiktigt social hållbar. I rapporten går Boverket igenom vilka insatser som gjorts politiskt för att motverka boendesegregation på socioekonomisk grund. Rapporten innehåller också en kunskapsöversikt om segregationsforskningen i Sverige där ett antal kunskapsluckor identifieras. Boverket menar att det till exempel inte finns tillräcklig forskningsbaserad kunskap om hur segregation kan kopplas till stadens fysiska form. Således gör Boverket i rapporten en grundlig genomgång av kunskapsläget kring boendesegregation i Sverige idag och menar att den svenska forskningen om social hållbarhet är otillräcklig (Boverket, 2010,

sid. 21). Detta nämns även i den engelskspråkiga litteraturen. Ett antal forskare inom hållbarhetsdiskursen menar att litteraturen om social hållbarhet är alltför begränsad (Colantonio och Dixon, 2010, sid.20; Dempsey et. al, 2011, sid. 290), en studie menar att de tre olika aspekterna av hållbarhet inte har prioriterats lika inom forskningen och att detta har lett till att det faktiskt saknas en heltäckande studie av begreppet social hållbarhet (Colantonio och Dixon, 2010, sid. 20). Så här skriver artikelförfattarna:

”Konceptet social hållbarhet har blivit underteoretiserat eller överförenklat i existerande teoretiska konstruktioner, och det har gjorts väldigt få försök att definiera social hållbarhet som en självständig dimension av hållbar utveckling.”

(Colantonio och Dixon 2010, sid. 21, egen övers.)

I litteraturen om socialt hållbar utveckling konstateras frekvent att det inte råder konsensus kring en definition av begreppet (Boverket, 2010, sid. 21; Colantonio och Dixon, 2010, sid. 21; Dempsey et. al, 2011, sid. 289). Andrea Colantonio och Tim Dixon menar att disciplinspecifika kriterier eller en studies specifika utgångspunkt avgör hur varje enskild beslutsfattare eller författare använder begreppet, och att det delvis beror på att sociala värden till sin natur är svåra att greppa, definiera och mäta (2010, sid. 21).

Colantonio och Dixon menar att begreppet blir svåransvärt och svårbegripligt när det bara definieras med utgångspunkt i den sociala sfären. Så, hur ser en definition av begreppet ut med den fysiska, urbana miljön som utgångspunkt? Artikelförfattarna menar att man måste beakta den fysiska miljön såsom bostadsförhållanden, offentliga platser och stadsplanering. De menar att det inneboende i hållbar utveckling finns en konflikt och en spänning mellan utveckling och social segregation (Colantonio och Dixon, 2010, sid. 22).

Colantonio och Dixon gör bedömningen att grundläggande behov och rättvisa är de begrepp som genomgående framhålls i litteraturen som fundamenten för social hållbarhet. De bedöms som *”helt nödvändiga för den fysiologiska och sociala överlevnaden för människan såväl som för samhällets i stort”* (Colantonio och Dixon, 2010, sid. 24, egen övers.). Författarna argumenterar att grundläggande behov såsom mat, rent vatten, tak över huvudet och anställning är grundläggande för individers och samhällets fortlevnad. På liknande vis, menar de, är jämlikhet en viktig komponent för social hållbarhet då bevisen ökar för att mer jämlika samhällen uppvisar längre medellivslängd, färre mord och mindre kriminalitet, starkare samhällsengagemang och en mer robust ekonomi (Colantonio och Dixon, 2010, sid. 24).

I svensk forskning är det inte lika vanligt att tala om jämlikhet som begrepp i förhållande till social hållbarhet. Boverket skriver i sin rapport *Socialt hållbar stadsutveckling* om socioekonomiska skillnader i boendet, alltså hur vi på social grund är geografiskt separerade i våra samhällen (Boverket, 2010, sid. 20). I Formas forskningsöversikt *Hållbar Stadsutveckling* beskrivs forskningsläget kring social hållbarhet 2011. I översikten beskrivs en kunskapslucka om det som kallas *”white flight”*; alltså utflyttningen av vit medelklass och hur det är *”majoritetsbefolkningens flyttmönster och de resursstarkas bostadsval som driver boendesegregationen. Inte tvärtom.”* (Formas, 2011, sid. 24). Trots att det är så konstateras att den svenska forskningen om social hållbarhet (dittills) främst fokuserat på *”landets största städer och förorter, och då i synnerhet de så kallade särskilt utsatta förorter som varit föremål för olika former av statliga storsatsningar”* (Formas, 2011, sid. 25). Det blir allt tydligare att det sociala hållbarhetsperspektivet är eftersatt i (svenska) forskningssammanhang och att det styrs av andra antaganden än de som går att belägga vetenskapligt.

Boverket använder Statistiska centralbyråns uppdelning av befolkningen i grupper efter ställning på arbetsmarknaden och konstaterar att ”*olika sociala och ekonomiska omständigheter påverkar människors livsmöjligheter*” (Boverket, 2010, sid. 22). Vidare skriver Boverket att den boendesegregation som finns i Sverige kan ha negativa konsekvenser såsom risk för motsättningar och intolerans mellan grupper samt en negativ påverkan på deltagande i stadslivet (Boverket, 2010, sid. 20 och 23). Detta kan ses som ett sätt att beskriva social ojämlikhet i staden, om än inte på ett lika explicit sätt som i den engelskspråkiga litteraturen. Varför det är så är svårt att säga och kanske ett eget uppsatsämne – möjligen är begreppet *jämlikhet* mer politiserat än engelskans *equity*.

Ett alternativ förefaller vara att definiera social hållbarhet utifrån dess beståndsdelar. I annat fall verkar det finnas en överhängande risk att landa i en luddig definition som är lätt att ställa upp på men svår att genomföra och mäta. Just så kan resultatet av de senaste decenniernas hållbarhetsarbete inom det sociala fältet tolkas. N. Dempsey m.fl. identifierar fem mätbara dimensioner av social hållbarhet (Dempsey et. al, 2011, sid. 294, egen övers.):

- Social interaktion/sociala nätverk i samhället
- Deltagande i nätverk i samhället
- Gruppstabilitet (liten omsättning av boende)
- Stolthet/hemkänsla
- Trygghet och säkerhet

Men då fokus på jämlikhet i staden är uppsatsens huvudsakliga intresseområde behöver definitionen kompletteras med ett förtydligande. För att uppnå en hög grad av samtliga av dessa fem beståndsdelar krävs att de boende har vissa sociala och materiella förutsättningar. Det framkommer tydligt i den sammanställning Dempsey m.fl. har gjort av de huvudteman som utgör basen för att mäta graden av social hållbarhet inom forskningsfältet (Colantonio och Dixon, 2010, sid. 22; Dempsey et. al, 2011, sid. 291). Till exempel nämns fattigdom, inkomstfördelning, skyddsnet, anställning, grundläggande behov, utbildning, tillgång till service, inkomst, hälsa, livskvalité och välbefinnande samt bostädernas upplåtelseform. Dessa bedöms, utifrån den studerade litteraturen och utan inbördes ordning, vara relevanta för att förstå hur den sociala hållbarheten ser ut i ett bostadsområde/stad. I kommande kapitel beskrivs närmare hur några av dessa faktorer påverkar/påverkas av var i staden man bor.

När är ett samhälle socialt ohållbart?

Hållbarhetsbegreppet betonas som så viktigt för att samhället är ohållbart. Men hur ser den socialt ohållbara staden ut? När behövs arbetet för social hållbarhet och varför?

En socialt hållbar stad med fokus på jämlikhet i staden är den här uppsatsens huvudsakliga intresseområde. För att uppnå en hög grad av social hållbarhet (samtliga av de fem beståndsdelar som redogörs för på sid. 10) krävs att de boende har vissa sociala och materiella förutsättningar. För att förstå hur strategier för social hållbarhet kan utformas är det nödvändigt att förstå hur ett samhälle som är socialt ohållbart ser ut, och varför.

”Den rumsliga uppdelningen mellan olika funktioner i staden och bristen på samband mellan vissa socioekonomiskt svaga bostadsområden och staden i övrigt uppfattas i dag som grundläggande hinder för socialt hållbar stadsutveckling.”

(Boverket, 2010, sid.9)

Segregation är således en avgörande faktor för när en stad är socialt ohållbar. Boverket menar i sin skrift *Hur kan man främja integration genom övergripande fysisk planering och stadsutveckling?* att segregation framförallt gör att människor i olika stadsdelar har helt olika livsvillkor och därför är mycket dåligt. Segregation innebär att olika befolkningsgrupper är geografiskt åtskilda och att vissa av de grupperna marginaliseras eller utestängs från delar av samhällslivet. Var i staden man bor påverkar ens chanser till ett bra liv (Boverket, 2007, sid.8). Kommission för ett socialt hållbart Malmö visade i sin rapport att det i genomsnitt skiljer så mycket som sju år i livslängd mellan olika stadsdelar i Malmö. De menar att tilliten människor emellan och för samhällets institutioner minskar i ett segregerat samhälle och att ojämlikhet helt enkelt hämmar en hållbar utveckling. Mindre sociala skillnader förbättrar nämligen förutsättningarna även för ekonomisk och ekologisk hållbarhet eftersom de är tätt kopplade till varandra (Isacsson et. al, 2012). Forskning visar också att det höjer risken för att själv hamna i arbetslöshet att bo nära andra arbetslösa. Det finns forskning som visar att det kan finnas positiva effekter av segregation på etnisk grund när det handlar om människor som är nyanlända till Sverige. Effekterna blir dock negativa redan efter ett par år av invandring, särskilt i de fall arbetslösheten är fem procent eller högre i området dit den nyanlände flyttar (Boverket, 2007, sid.12).

Några faktorer när det gäller segregation är viktiga att notera. Dels att det är de välbeställda grupperna som är segregationsdrivande. Alltså, de som är mest resursstarka i ett samhälle, och således har störst valmöjlighet, väljer att bo med varandra. Höginkomsttagare bor således mer segregerat än låginkomsttagare. En annan intressant faktor är att i svenska städer där allmännyttan är stor är segregation mindre. Detta på grund av att den då inte är stigmatiserande, utan det är ett boendialternativ av många. En tredje faktor är att segregation i hög grad betingas av den boendes klassposition, de sambanden är alltså generellt starkare än de exempelvis åldersmässiga eller etniska. Ofta samverkar flera faktorer, till exempel kan man tillhöra en åldersgrupp som dessutom har låga inkomster och därför bo i hyresrätt i en viss del av staden för att hyrorna är lägsta där (Boverket, 2007, sid.12).

Strategier för social hållbarhet

Hur ser fysisk planering för social hållbarhet ut? Vilka strategier kan man använda sig av?

I en kunskapsöversyn från 2010 redogör Boverket för de strategier/teman som är återkommande i socialt hållbar stadsutveckling:

- **Helhetssyn;** att se områdesförnyelse som en del i den övergripande stadsutvecklingen och att kombinera fysiska och sociala åtgärder
- **Variation;** att åstadkomma större variation när det gäller funktioner, boendeformer och gestaltning
- **Samband;** att länka samman olika delar av staden
- **Identitet;** att skapa förutsättningar för en positiv identifiering med sitt bostadsområde och ge detta en tydligare och mer positiv identitet utåt
- **Inflytande och samverkan;** att all områdesförnyelse behöver utgå från dem som bor i området och genomföras i samverkan mellan berörda aktörer

(Boverket, 2010, sid.10)

Helhetssyn

Boverket menar att det bästa och mest långsiktiga för den sociala hållbarheten är att ha en helhetssyn på staden – segregationen kan inte brytas genom att göra förbättrande åtgärder i enstaka bostadsområden. Hela staden måste fungera som en helhet och olika delar bindas samman (Boverket, 2010, sid. 44). Men helhetssynen innebär också att göra fysiska och sociala insatser *samtidigt* för att förbättra människors villkor. Dock är Boverkets skrift tydlig med att för lite satsningar i allmänhet görs på den fysiska miljön, på att försöka förbättra bostadsområdena och inte bara individers levnadsförhållanden. Boverket menar att problemet inte är individbaserat, individerna i ett område byts ut på ett decennium, problemet är strukturellt. Därför måste kommunerna använda sina verktyg för fysisk planering för att förbättra områdena så att människor bor kvar även om deras livsvillkor förbättras (Boverket 2007). Med fysiska medel menar Boverket att man kan skapa mötesplatser/offentliga platser, förhindra barriärer, förbättra kommunikationer, värna attraktiva platser/kulturminnen samt skapa trygghet (Boverket 2007, sid. 9).

Variation

Boverket menar att det finns en relativt stor samsyn bland svenska kommuner kring de här strategierna. Trots detta menar de att kommunerna inte gör så mycket för att bryta själva boendesegregationen - att olika grupper är rumsligt åtskilda i sitt boende. Boverket tycker sig se ett tydligt mönster: det man riktar in sig på är att erbjuda mer attraktiva boendeformer i resurssvaga områden genom förtätning, omvandling till bostadsrätt eller ombyggnad. Men dels handlar det ofta om små projekt, dels har det ingen påverkan på den ensidiga befolkningssammansättningen i de resursstarka bostadsområdena (Boverket, 2010, sid.11). Boverket menar att åtgärder för att åstadkomma en större blandning av upplåtelseformer även måste omfatta egnahemsdominerade områden (Boverket, 2007).

I den politiska debatten om segregation framförs ofta argumentet om blandade upplåtelseformer, att på så vis blanda boende med olika bakgrund. Inför valet 2010 svarade riksdagspartierna på frågorna ”Är boendesegregation ett problem i Sverige? Bör något

göras?”. Fem av sju partier nämnde då blandade upplåtelseformer som en (del av en) lösning på problematiken. Några av partierna uttrycker i sina svar att det handlar om bostadsrätts- och äganderättsombildningar, och att det bör vara aktuellt i ”utsatta områden som behöver lyftas” (Blomberg, 2010). Hyresgästföreningens ordförande Barbro Engman bemöter argumentationen på sin blogg. Där skriver hon att det i talet om blandade upplåtelseformer alltid är underförstått att det är hyresgästerna som behöver ”blandas upp” och hyresrätterna som ska säljas ut. Hon menar vidare att det är alltför provocerande att tänka sig att det vore villorna som skulle ombildas till hyresrätter (Engman, 2009). Som nämnts tidigare är områden med en stor allmännytta mindre segregerade, något som också talar mot partiernas sätt att argumentera för utförsäljning av allmännyttan som positivt för den sociala hållbarheten (Boverket 2007).

I en fallstudie av ett stadsförnyelseprojekt i Gävle möts läsaren återigen av förhållningssättet, denna gång av författarna till studien. Där beskrivs det som att den sociala hållbarheten har ökat och den socioekonomiska segregationen minskat på grund av att boende med en högre medelinkomst flyttat in i området efter förnyelsen. I det fallet hade fastighetsägaren byggt vindsvåningar på befintliga fastigheter (Lindh och Vestman, 2011, sid. 29).

Men temat variation avser mer än blandade upplåtelseformer. Boverket nämner funktionsblandning, befolkade målpunkter som skapar trygghet, förtätning, bokaler, verksamheter i bottenplan, utökad service samt ett varierat bostadsutbud. Detta också med avsikt på lägenheternas storlek, hustyper samt standard och hyresnivå. Det kan också handla om variation på ett arkitektoniskt och gestaltningmässigt plan såsom nya hustyper i ett område, kreativa till- eller påbyggnader eller förnyade och varierade entréer, fasader och fönster (Boverket, 2010, sid. 45-51).

Samband

Att koppla ihop staden fysiskt ses som en förutsättning för att också få staden att hänga ihop socialt. Dels kan det göras genom att bygga ihop stadsdelar med varandra, dels genom att skapa och öka incitamenten att förflytta sig mellan olika delar av staden och på så sätt främja möten mellan människor (Boverket, 2010, sid. 52). Boverket nämner att detta kan göras genom att utveckla olika typer av stråk, förbättra kommunikationer och kollektivtrafik, överbrygga barriärer och utveckla och skapa målpunkter (Boverket, 2010, sid. 53-57).

Identitet

Identitetsstrategin handlar om att skapa kollektiv stolthet hos de boende i ”*socioekonomiskt svaga bostadsområden*” samt att uppvärdera området i andras ögon (Boverket, 2010, sid. 57). Man menar att identitetsskapandet utgår från att de boende tar eget ansvar för sin omgivning vilket skapar en känsla av stolthet. Till stor del handlar det om att de boende själva ska forma det narrativ som finns om stadsdelen eller bostadsområdet. Många områden präglas till exempel av en negativ bild i massmedier, även om de boende inte delar bilden påverkar den ändå självbilden och självkänslan hos de boende. Genom att arbeta med identitetsskapande och att de boende ger sin bild av livet i bostadsområdet kan effekterna av exempelvis negativ medierapportering balanseras. Det kan göras genom olika typer av evenemang, stadsvandringar, teater med mera. Men det kan också handla om att förmedla goda nyheter om området – till exempel sprida information utåt om förnyelseåtgärder på temat variation och samband ovan. Eller att man tillvaratar kompetens som finns i området och anställer boende i exempelvis det kommunala bostadsbolaget, som bovärdar. Identitetsskapande stadsförnyelse kan också handla om att försöka förändra ett områdes identitet genom att

arbete med arkitektur och uppseendeväckande landmärken. Att tillsammans med de boende rusta upp områdets offentliga rum anses också skapa positiva sociala värden såsom minskad vandalisering och ökad trygghet och attraktivitet (Boverket, 2010, sid. 57-60). I fallstudien av förnyelseprojektet i Gävle tog en konstnär foton av boende i området och efter en omröstning målades foton upp i stort format på husgavlarna i området (Lindh och Vestman, 2011, sid. 27), ett annat exempel på hur man kan arbeta identitetsskapande och för att öka känslan av tillhörighet till ett område.

Inflytande och samverkan

När man arbetar med områdesförnyelse betonas generellt vikten av att utgå från dem som bor i området. Ur fastighetsägarnas perspektiv har det klara fördelar även om det är tidskrävande: de boende är de som har mest kunskap om området – vad som fungerar bra och vad som fungerar mindre bra. Om de boende har inflytande över besluten blir dessa väl förankrade vilket ger en stor vinst långsiktigt. Om man lyckas skapa engagemang och delaktighet leder det till färre vakanser, minskad skadegörelse, lägre omflyttning och minskat hyresbortfall – rena ekonomiska vinster för fastighetsägaren. För de boende är det viktigt att känna sig lyssnade på och respekterade, något som också är stärkande för kollektiv identitet och självkänsla. Men det är viktigt att det handlar om reellt inflytande, de boende måste ha verklig möjlighet att påverka besluten. Det har visat sig centralt att de boende inkluderas tidigt i processen och att ”[...]dialogen med de boende sedan blir ett återkommande och grundläggande element i planeringen och genomförandet av förnyelseåtgärder” (Boverket, 2010, sid. 61). Inledningsvis kan det vara viktigt att visa snabba resultat och på andra sätt skapa trovärdighet för påverkansmöjligheterna. Det är också bra att ha en plan för hur engagemanget kan upprätthållas och kanaliseras efter att förnyelseprojektet är avslutat (Boverket, 2010, sid. 61).

Resterande del av kapitlet ägnas åt att med hjälp av en fallstudie av ett projekt i Brisbane samt en fördjupning av ett projekt i Malmö exemplifiera hur arbetet kan se ut när strategierna och målsättningarna realiserats.

Exemplet Brisbane

I en australiensisk fallstudie studerar två forskare ett stadsförnyelseprojekt som genomförts i Brisbane, Australien. Projektet genomfördes i stadsdelen Fortitude Valley i Brisbane. Forskarna Darchen och Ladouceur fokuserade på tre delar i sin studie. För det första att definiera stadsomvandlingsprocessen, baserat på olika modeller för stadsförnyelse. För det andra att analysera i vilken utsträckning social hållbarhet har tagits i beaktning och inkorporerats i utvecklingen av Fortitude Valley, samt för det tredje att föreslå strategier för att införliva social hållbarhet i handlingsplanen för området (Darchen och Ladouceur, 2013, sid. 340).

Hur definieras social hållbarhet i studien?

Darchen och Ladouceur använder sig av Dempsey m.fl. definition av social hållbarhet (se sid. 10) (Dempsey et. al, 2011 i Darchen och Ladouceur, 2013, sid. 342).

Darchen och Ladouceur skriver att missriktad stadsomvandling historiskt har lett till ekonomisk och social exkludering, och menar att fokus måste läggas på att bygga bostadsområden med blandade upplåtelseformer. De poängterar att tillhandahållandet av

bostäder som människor har råd med är vida erkänt som en nyckel till att få igång en process av social hållbarhet, inkludering och sammanhållning (Darchen och Ladouceur, 2013, sid. 344). Analysen forskarna gör fokuseras till tre frågor: stadsplanering, tillhandahållandet av prisvärda bostäder och allmänhetens engagemang i processen (Darchen och Ladouceur, 2013, sid. 346).

Strategi

Förnyelseplanen för Fortitude Valley fokuserar framförallt på den byggda miljön i sig och social hållbarhet har inte satts upp som ett mål. Prioriteringarna i planen är tydliga: att utveckla en ”*daytime economy*”; att gradvis förändra identiteten från det som har varit ett strikt nöjesdistrikt till ett område som ”*uppmuntrar till kreativitet*” (Fortitude Valley Neighbourhood Plan, 2010, sid. 41, egen övers.). Ett annat mål är att höja kvalitén på den fysiska miljön i vissa områden för att öka attraktiviteten och locka nya invånare och företag. Att koppla ihop rörelsestråk samt välstädade, rena offentliga rum påpekades som viktigt för stadsdelens nattliv. Bebyggelse ska förtätas och stadsdelen göras mer fotgängarvänlig, detta genom att aktivera och befolka stadsdelens trottoarer. Stadsdelen bedöms i planen lida brist på kvalitativa grönytor och offentliga rum så därför prioriteras en förbättring av den strukturen. Gränder, bakgator och baksidan av hus beskrivs som bortglömda ytor som ska utvecklas. Allra sist av projektbeskrivningens uppsatta mål nämns frågor som är direkt kopplade till social hållbarhet. Det gäller en målsättning om att skapa förutsättningar för blandade upplåtelseformer, däribland prisvärda bostäder. ”Social inkludering” nämns som ett mål man vill uppnå genom att tillhandahålla ett stort serviceutbud både för de boende i området samt i andra delar av staden. (Fortitude Valley Neighbourhood Plan, 2010, sid. 41-42; Darchen och Ladouceur, 2013, sid. 346).

Utfall

Med Fortitude Valleys eftertraktade läge mitt i Brisbane var det en stor utmaning att förhindra att förnyelsen av stadsdelen skulle leda till att hushåll med låga inkomster blev tvungna att flytta, så kallad bortträngning. Enligt Darchen och Ladouceur ligger det inte inom förnyelseplanens och –projektets förmåga att tillhandahålla så många bostäder som skulle behövas för människor med låga inkomster i stadsdelen. Men de anser att man kunde gjort större ansträngningar för att skapa en mångfald av boendialternativ då de menar att det är så gynnsamt för den sociala hållbarheten och sammanhållningen (2013, sid. 348). De utvecklar inte det här resonemanget vidare, på vilket sätt den sociala hållbarheten främjas. Detta trots att författarna lägger så stor vikt vid frågan.

Låginkomsttagare bedöms inte ha haft någon påverkan på planeringsprocessen. Författarna förklarar detta med nämnda grupps påstått ”flyktiga karaktär” eller ”natur”, något som inte utvecklas vidare (Darchen och Ladouceur, 2013, sid. 348). Den huvudsakliga slutsats Darchen och Ladouceur drar är dock att processen varit alltför marknadsdriven. Antalet bostäder med låga hyror eller till låga priser är efter projektets genomförande fortfarande inte tillräckligt i Fortitude Valley. Författarna menar att det är troligt att detta kommer att leda till bortträngning, att hushåll med låga inkomster tvingas flytta. Den befintliga sociala mix de menar berikar området kommer förmodligen att minska. De menar också att den låga grad av deltagande från allmänheten i processen speglar intentionerna för projektet – att attrahera nya invånare, investerare och affärsverksamhet snarare än att förbättra levnadsförhållandena för det existerande området och dess invånare. Sammantaget menar de att för stor tillit lagts till marknaden och privata aktörer. Istället tycker forskarna att man borde utvecklat strategier

baserade på hur det ser ut i området idag för människorna som lever där, eller på de eventuella sociala effekter en omvandlingsplan skulle kunna få på stadsdelen och dess invånare (Darchen och Ladouceur, 2013, sid. 348-349).

Exemplet Malmö

Områdesprogram för social hållbarhet

I Malmö stad har man sedan 2010 fem så kallade områdesprogram, ett i varje stadsområde. På sin hemsida beskriver Malmö stad områdesprogrammet på följande sätt:

”Områdesprogrammen är en femårig investering (2010-2015) för att förbättra levnadsvillkoren, öka tryggheten och skapa fler jobb i de områden i Malmö där välfärden är som lägst. [...] Genom att påverka utvecklingen i fem områden verkar områdesprogrammen för att stärka den sociala hållbarheten i hela Malmö.”

(Malmö stad)

Arbetet med områdesprogrammet påbörjades i vad man kallade ”problemområden”, områden med hög arbetslöshet, låg utbildningsnivå, hög omflyttningsgrad, kriminalitet, problem med bostadsfrågor och så vidare (Falck, 2014, muntl.). Strategierna för områdesprogrammen ser olika ut beroende på vilket område i staden det gäller. Men grundstrategin är samma för alla fem områden, det man kallar ”fysiska skelett och sociala muskler”. Med det menas stora förändringar av den fysiska miljön som är på gång i områdena, till exempel förtätning, stråk, parker, tågstationer, med mera. Ovanpå de fysiska investeringarna ska man sedan göra sociala investeringar – nya skolor, mötesplatser och stödresurser. Alla förändringar ska bygga på involvering av de boende i området, det beskrivs som ”ett synsätt som går från *åt och för* till *med och tillsammans*” (Malmö stad). Den uttalade målsättningen är alltså att genom detta öka den sociala hållbarheten i hela Malmö.

Områdesprogram Seved

Områdesprogrammet i Seved har byggts upp kring en rad olika strategier. Först och främst ett genomgripande arbete gentemot fastighetsägarna. Därutöver satsningar på att utveckla den fysiska miljön, en kartläggning av kriminaliteten i området och inte minst olika strategier för att involvera de boende och områdesföreningar i förändringsprocesserna (Falck, 2014, muntl.).

Seved, eller Södra Sofielund som är den geografiskt korrekta benämningen på området, är en del av stadsområde Innerstaden. Det är ett område som angränsar till Södervärn och Möllevången och är således centralt beläget i staden. Det är ett blandat område – både avseende de boende och bebyggelsestrukturen. De flesta bostäder är hyresrätter och den största fastighetsägaren är kommunala MKB, men det finns även 16 bostadsrättsföreningar i området. I övrigt är ägandet spritt på så många som 60 fastighetsägare (Falck, 2014, muntl.). Omsättningsgraden i området är hög, ca 25 %, och de boende är unga, drygt hälften mellan 19 och 44 år. Befolkningen är mångkulturell. Mindre än hälften av de boende förvärvsarbetar och många har låga inkomster, en stor grupp barnfamiljer uppbär försörjningsstöd. Utbildningsnivån är låg (Malmö stad, 2011).

Strategi

Inom ramen för områdesprogram Seved anställdes en områdeskoordinator, Hjalmar Falck, vars uppdrag är att samordna och leda arbetet. Han började med att genomföra en boendediolog tillsammans med Hyresgästföreningen. De knackade dörr i bostadsområdet och möttes av väldigt dåliga boendemiljöer. Man beslutade att knacka på hos varje hushåll i Södra Sofielund, 2400 stycken. Situationen var värre än någon trott. Det fanns boende som var livrädda för sina hyresvärdar, omfattande trångboddhet, lägenheter med kackerlackor, familjer som levde i fukt och mögel, utan el och vatten och kylskåp och spisar som inte fungerat på länge. Hjalmar Falck menar att problemet var fastighetsägarna. Många var vad han kallar ”slumvärdar”, oseriösa fastighetsägare själva bosatta på en plats långt från Malmö som tjänade pengar på fastigheterna men lät dem förfalla (Falck, 2014, muntl.; *Förbättrad boendemiljö i Seved*, 2013).

Många olika typer av konkreta åtgärder vidtogs. Miljöförvaltningen dömde ut viten mot fastighetsägare som inte åtgärdade allvarliga problem, ärenden om tvångsförvaltning drevs i Hyresnämnden. På drygt ett år svängde situationen, beskriver Hjalmar Falck. De sju mest oseriösa fastighetsägarna sålde sina fastigheter, tillvägagångssättet man använde sig av skrämde helt enkelt iväg dem.

En rad strategier följde sedan, inte minst för att förbättra den fysiska miljön. Trygghetsvandringar med de boende genomfördes och bidrog till att brister i området kunde identifieras, till exempel bristen på kvalitativ grönska samt kopplingar från området och vidare ut i staden. En åtgärd som kunde genomföras snabbt var att få upp mer belysning. Under trygghetsvandringarna blev också behovet av mötesplatser tydligt. I fokusgrupper organiserade utifrån yrkeskategori, kön och ålder såg man närmare på just den gruppens behov av förbättringar av den fysiska miljön. De stormöten som organiserades blev ofta kaotiska och istället började mikromöten anordnas tillsammans med seniorer, polisen, med flera. Det fungerade som ett bra sätt att få in synpunkter från de boende och andra viktiga aktörer i området. Att engagera de boende i arbetet är något som man lägger ned mycket tid på i områdesprogrammet. Och strategin är att nå som många som möjligt. Hjalmar Falck beskriver det som tämligen lätt att nå gruppen ”*medelålders medelsvenska personer som gillar att gå på möten*” (Falck, 2014, muntl.) men han betonar vikten av att man också arbetar på andra sätt än att sätta upp en kungörelse om ett möte och hoppas att någon kommer. På Seved finns en somalisk, en irakisk och en romsk förening som man arbetat mycket med, alla möten med de boende hålls till exempel i somaliska föreningens lokaler. Man skickar ut ett informationsbrev varje vecka från områdeskontoret till alla hushåll i området men Falck poängterar också att vissa inte vill bli nådda och att det måste respekteras. Uppskattningsvis når områdeskontoret 30-35% av de boende via möten, personer som sedan fungerar som budbärare till sina grannar. En annan sida av kontakten med de boende är den som mest fungerar förtroendebyggande. Till sommaren ska områdeskontoret skicka ut ett brev till alla boende med en lapp att sätta upp på kylskåpet där det kan stå saker som att man ska komma ihåg att inte mata fåglarna på gården då maten drar till sig råttor. Hjalmar Falck menar att den typen av information är viktig för att de boende ska känna sig sedda och att staden bryr sig om dem (Falck, 2014, muntl.).

Under det senaste året har ett arbete med att skapa ett BID – Business Improvement District – påbörjats. Det innebär att de 130 fastighetsägarna på Norra och Södra Sofielund inbjuds att vara med i en förening där de betalar 12 kr/kvm boyta de äger i området, pengar som går in i föreningen. BID Sofielund kan sedan använda pengarna till att exempelvis ta fram fysiska förslag för att förbättra området. Föreningen är också tänkt att arbeta opinionsbildande för till

exempel boendeparkering och för att biltrafik ska förbjudas på vissa gator vissa tider på dygnet. Genom att skapa ett BID hävdar man från områdesprogrammets sida att områdesprogrammet (som idag är ett femårigt projekt) permanentas men istället för att staden finansierar det gör fastighetsägarna det. Det beskrivs som en lösning som alla vinner på – fastighetsägarna tjänar ekonomiskt på att områdets status höjs och miljö förbättras, de boende tjänar på att deras livs- och boendesituation blir bättre och staden som helhet gör uppenbara vinster på detsamma (Falck, 2014, muntl.).

Den här bilden delas dock inte av alla. Representanter för föreningar samt boende i området kallade efter att ha tagit del av planerna för BID Sofielund till öppet möte via internetforumet Facebook. Rubriken på kallelsen var ”Fastighetsägarna ska inte bestämma över Sofielunds framtid! Uppstart för stadsdelsorganisering!”. I kallelsen uttrycks stor oro och ilska över att det inte är gräsrotterna och föreningarna i området som är med i projektet, utan enbart fastighetsägarna. En oro över att människor kommer tvingas flytta uttrycks, en person skriver att ”*det känns som att det är kärnan i fastighetsbolagens idé att det ska bli fint och sen ska folk bort.*” (Bergmark, 2014).

Men Hjalmar Falck ser inte någon risk med att privata företag involveras på det här sättet i att förändra ett område. Han menar att fastighetsföretagen och näringslivet är nyckelaktörer för utvecklingen i staden, det är de som kan ordna bra boende som människor är stolta över och trygga i, lösa hemlöshetsfrågor, ordna jobb och praktikplatser. Han menar att om företagen däremot *själva* ska driva utvecklingen finns en risk att det inte blir med människors och stadens bästa för ögonen. Men om det görs i samverkan med staden och myndigheter finns det socialt hållbara perspektivet hela tiden med, menar han. I förslaget till stadgar för BID Sofielund finns sociala klausuler som säger att företagen ska anställa inom området, de ska bidra till upprustningen av området, de ska släppa lägenheter för att lösa hemlösheten. I ett samverkanskoncept menar Hjalmar Falck att staden i samarbetet kan visa vad företagen tjänar ekonomiskt på att ta socialt ansvar (Falck, 2014, muntl.).

Förutom det arbete som utförs inom ramen för områdesprogrammet finns andra aktörer som arbetar för att stärka Seved som område. MKB, Malmös kommunala bostadsbolag, stödjer till exempel många initiativ som tagits av de boende. I ett stadsodlingsprojekt får de boende odla på ytor som är MKBs, man har också arrangerat fröbytdagar och studiecirklar i odling. Lokala konstnärer har fått dekorera elskåp och MKB har hyrt ut källarlokalerna och affärslokaler till konstnärskollektiv till en subventionerad hyra (Boverket, 2010, sid. 59-60).

Utfall

Områdesprogrammet på Södra Sofielund är inte avslutat och utvärderat än, men områdeskoordinator Hjalmar Falck menar att vissa resultat av arbetet inom områdesprogrammet kan skönjas.

Som den enskilt viktigaste insatsen betonar Falck arbetet med fastighetsägarna. Den kartläggning de gjorde har fått som följd att ”*människor kan bo och känna sig trygga och någorlunda stolta*” (Falck, 2014, muntl.). Arbetet gentemot fastighetsägarna skapade dessutom ett starkt förtroende mellan de olika parterna verksamma på Seved, något som underlättat mycket sedan dess, menar Hjalmar Falck. Men områdesprogrammet utgör en del av hela Malmö stads arbete i området och det finns många aktörer och som bidrar till utvecklingen på olika sätt.

Det finns en risk för bortträngning av hushåll med låga inkomster på Seved och Falck beskriver det så här:

”Så länge vi hanterar situationen jätteförsiktigt så att vi inte orsakar gentrifiering eller slår ut människor, eller bestämmer oss för att människor som har betalningsanmärkningar eller försörjningsstöd inte ska få tillgång till bostäder, så länge vi arbetar med de målen i sikte så kommer vi klara det här.”
(Falck, 2014, muntl.)

Det är således ett uttalat mål att göra allt för att människor ska kunna stanna i området. På Seved arbetar man till exempel mycket med s.k. karriärboenden i området – att boende ska kunna flytta från en tvåa till en trea inom området om familjen växer. När den stora satsningen med att kartlägga fastighetsägarna och hänga ut de som inte skötte sig gjordes under 2010 och 2011 växte en oro bland de boende. Det var en oro för att värdarna skulle lyxrenovera lägenheterna och att hyrorna skulle öka drastiskt i området. Men Hjalmar Falck säger att de vägrade använda ordet ”reovering” då de menade att det handlade om en återställning till det skick lägenheterna skulle vara med tanke på hyran. Och resultatet blev att inga hyror höjdes, tvärtom sänktes vissa. Från områdeskontoret har de också arbetat med att få fastighetsägarna i området att ge förstahandskontrakt till människor som har mycket svårt att komma in på bostadsmarknaden. Till exempel de som sedan tidigare har mycket höga skulder, eller som varit bostadslösa hela livet.

”Vi har påskyndat möjligheten för människor att kunna bo och leva i ett område där de börjar känna sig trygga och stolta i sitt boende. Hade vi inte kommit hade området fortsatt att förslummas och fler och fler hyresvärdar hade utnyttjat möjligheten att suga ut marginaliserade grupper.”
(Falck, 2014, muntl.)

Hjalmar Falck menar att om områdesprogrammet inte dragits igång hade förmodligen gentrifieringsprocessen eskalerat under de kommande åren. Han menar att områdesprogrammets insatser tvärtom har förhindrat och stabiliserat gentrifieringen.

Diskussion

Som landskapsarkitekt är det viktigt att ha ett helhetsperspektiv på hållbarhet och se på hållbar utveckling som både ekonomisk, ekologisk och social. I arbetet med den här uppsatsen har det framstått som tydligt att det kan vara svårt att skilja delarna åt – och poängen är väl att det i det praktiska planerandet inte heller är relevant att göra. Hela samhällsutvecklingen ska vara fokuserad på att tillfredsställa dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina, som Brundtlandkommissionen definierar det (WCED, 1987). Därför är det problematiskt att den stora oenighet som råder om vad social hållbarhet innebär tenderar att få som konsekvens att det sociala perspektivet blir förenklat och försummat, i sämsta fall sammanslaget med annan hållbarhetsteori (Boverket, 2010; Colantonio och Dixon, 2010; Dempsey et. al, 2011). Så, hur ser det då ut i praktiken? Försummas det sociala perspektivet på grund av bristande analys och konsensus eller finns det exempel på att man trots detta lyckas arbeta effektivt för social hållbarhet?

Till skillnad från den engelskspråkiga litteraturen fokuserar inte den svenska på begreppet *jämlikhet* i förhållande till social hållbarhet. När Boverket väljer fem teman för strategier för social hållbarhet är det *helhetssyn, variation, samband, identitet och inflytande* och *samverkan* de väljer att belysa. Detta utifrån hur svenska kommuner arbetar. De skriver att det grundläggande hindret för en socialt hållbar utveckling är just den socioekonomiska segregationen och rumsliga uppdelningen i staden, men att kommunerna ändå tenderar att inte arbeta särskilt mycket på att effektivt bryta den (Boverket, 2010, sid.10). Så det är svårt att säga om skillnaden i språkbruk bara är begreppsmässig eller om den också är innehållsmässig.

I studien av de förändringar som gjorts i Fortitude Valley beskrivs risken för bortträngning av hushåll med låga inkomster (Darchen och Ladouceur, 2013, sid. 348), en risk som också finns i Seved. För att undvika bortträngning måste man arbeta mycket medvetet. I Seved arbetar man bland annat gentemot hyresvärdarna för att på olika sätt förmå dem att ta emot hyresgäster som normalt sett inte skulle accepterats. Men de försöker också knyta fastighetsägarna tätare till området och få dem att känna ansvar för människorna och miljön där, samt inse att de kan tjäna ekonomiskt på att ta ansvar (Falck, 2014, muntl.). I både fallet Malmö och Brisbane trycker man mycket på själva bostadsfrågan. Och det är en av de mest grundläggande faktorerna för människors välbefinnande att ha en tillräckligt stor bostad i bra skick som man känner sig trygg i och har råd med. I Brisbane-studien konstaterar författarna att det ligger utanför förnyelseprojektets förmåga att se till att det byggs tillräckligt många lägenheter som människor har råd med (Darchen och Ladouceur, 2013, sid. 348). Men genom att finnas på plats under många år, ha en god dialog med alla olika parter samt en tydlig målsättning om att ingen ska behöva lämna sin lägenhet för att man inte längre har råd att bo där, har man ändå lyckats att på Seved hittills behålla de boende som vill bo kvar (Falck, 2014, muntl.).

Det Business Improvement District som är på väg att bildas för hela Sofielund kan medföra bortträngning. Det krasst ekonomiska syftet är trots de sociala intentionerna att öka värdet på fastigheterna i Seved – det är det som ger fastighetsägarna drivkraften att gå in i en dylik förening. I Brisbane-studien poängterar författarna väldigt starkt riskerna med en marknadsdriven förändringsprocess (Darchen och Ladouceur, 2013, sid. 348-349). Malmö stad och Hjalmar Falck hävdar att BID Sofielund inte är ett exempel på detta. De menar att det är de demokratiska institutionerna som sätter upp ramverket, skapar förutsättningar och ställer motkrav. De privata fastighetsägarna har sedan de givna ramarna att agera inom och förväntas ta socialt och inte minst ekonomiskt ansvar för projekten/kampanjerna man beslutar

sig för att driva (Falck, 2014, muntl.). Kritikerna mot BID Sofielund som organiserat sig via Facebook har inte uppfattat det så. De befarar att företagen inte kommer ta sociala hänsyn utan enbart driva upp priserna i området (Bergmark, 2014). Och en förväntad framtida värdeökning på fastigheterna är det som fått fastighetsägarna intresserade. Jag tror inte att man i Seveds fall hade vänt sig till fastighetsägarna om Malmö stad haft starkare finanser och det är just i finansieringen den kritiska punkten ligger. Fastighetsägarna köper sig inflytande över området och förväntar sig utdelning på pengarna. Det är ren marknadslogik. Och det är inte givet att deras intressen sammanfaller med de boendes. Det blir spännande att se hur BID Sofielund utvecklas och framförallt hur Seved utvecklas. Mycket hänger på i vilken grad fastighetsägarna är beredda att ta ansvar för området och de boende, men också på hur starka Malmö stads representanter och de boende/verksamma i området kommer kunna vara i arbetet.

I Brisbane-studien menar forskarna att intentionen att framförallt locka nya invånare och affärsverksamhet utifrån är det som på sikt kommer drabba befintliga boende negativt (Darchen och Ladouceur, 2013, sid. 348). I Seved är utgångspunkten en helt annan, fokus ligger på att förbättra hela livssituationen för de som nu bor i området (Malmö stad; Falck, 2014, muntl.). Det är också den utgångspunkt och strategi som Boverket förespråkar till gagn för social hållbarhet (Boverket, 2010, sid. 10). Frågan blir om och hur långt det är möjligt att satsa på upprustning och utveckling i ett område utan att det leder till bortträngning? Colantonio och Dixon skriver i ett resonemang om definitionen av begreppet social hållbarhet att det inneboende i begreppet finns en spänning mellan utveckling och social segregation (Colantonio och Dixon, 2010, sid. 22). Men samtidigt är den välbeställda gruppen människor i ett samhälle en av många segregationsdrivande faktorer. Det betyder att det är de som har mycket pengar som aktivt väljer att inte bo i samma områden som de med lite pengar (Boverket, 2007). Det tyder på att segregation också handlar om andra faktorer än rent materiella förutsättningar, nämligen föreställningar och attityder. Och attityder är förändringsbara - men det är ämne för en helt annan uppsats.

Därtill är det frågan om det är en effektiv segregationsbrytande insats att förmå mer välbeställda grupper att flytta till socioekonomiskt svaga områden? Boverket menar att man för sällan arbetar tvärtom och bygger bostäder med lägre hyror i välbeställda områden. Som nämnts tidigare är det i de områdena segregationen är störst (Boverket, 2007). Barbro Engman, Hyresgästföreningens ordförande, argumenterar i linje med Boverket när hon menar att det handlar om synen på den som bor i hyresrätt, att det alltid är hyresgästen som behöver "*blandas upp*" med någon skötsam med bättre inkomst (Engman, 2009). Man kan således i Engmans sätt att argumentera skönja själva segregationens klassmönster – att det i debatten finns olika synsätt på den som bor i hyresrätt och den som bor i villa. Upplåtelsereformerna är inte olika och neutrala utan laddade med segregationens sociala mönster. Efter att det byggts exklusiva taklägenheter på flerfamiljshus i Gävle beskrev forskare det som att den sociala hållbarheten ökat när hyresgäster med högre inkomster flyttat in i området (Lindh och Vestman, 2011, sid. 28-29). Det ter sig som ett förenklat sätt att resonera av många anledningar. Dels för att allt hållbarhetsarbete är en pågående förändringsprocess och inte ett harmoniskt tillstånd (WCED, 1987), men också för att social hållbarhet är mer komplext än så. Boverket menar att det ofta handlar om små projekt när man ska erbjuda mer attraktiva sätt att bo i resurssvaga områden och att det därför inte kan ses ha någon betydande effekt (Boverket, 2010, sid. 11). Tydligast blir bristerna i resonemanget när man tittar tillbaka på överenskommelsen från 2005 mellan EU:s medlemsländer om vad hållbara samhällen är

"[...]platser där människor vill leva och arbeta, nu och i framtiden. Platserna möter de olika behov som nuvarande och framtida invånare har, är känsliga gentemot sin miljö och bidrar till en hög livskvalité. De är säkra och inkluderande, väl planerade, byggda och skötta och erbjuder jämlika möjligheter och bra service för alla."

(Dempsey et. al, 2011, sid. 290, egen övers.)

Det blir så tydligt att social hållbarhet inte går att skapa enbart i ett par flerbostadshus. Helhetsperspektivet är också något som betonas av många olika aktörer. Inte minst Boverket som menar att det är en av fem centrala teman för socialt hållbar stadsförnyelse (Boverket, 2010, sid.10), men också Malmö stad som med sina områdesprogram arbetar med hela staden som utgångspunkt – dock utifrån fem platsspecifika program (Malmö stad). I Dempseys m.fl. definition av social hållbarhet (Dempsey et. al, 2011, sid. 294) kan också ett helhetsperspektiv läsas in. Både Social interaktion/sociala nätverk i samhället och Deltagande i nätverk i samhället samt Gruppstabilitet (liten omsättning av boende) antyder den viktiga förankringen i samhället i stort. Områdeskoordinatören för områdesprogrammet i Seved betonar de många aktörer som är viktiga för utvecklingen i Seved (Falck, 2014, muntl.). Malmö stad jobbar på många fronter men även till exempel MKB (Malmö kommunala bostadsbolag) som nämnts tidigare. Genom att stödja exempelvis stadsodlingsprojekt och kreativa krafter i området bidrar bostadsbolaget till identitetsskapande i området (Boverket, 2010, sid. 59-60).

Återkommande både i teori och praktik i arbetet för social hållbarhet är frågan om att inkludera de boende i processen och förändringarna. Boverket framhåller det som en viktig del av strategin för social hållbarhet (Boverket, 2010), i Brisbane-studien är det en bärande del av kritiken mot projektet – att man inte lyckats engagera de resurssvaga grupperna (Darchen och Ladouceur, 2013, sid. 348). Det verkar inte heller som om man arbetat medvetet med det, till skillnad från i Malmö. I Seved har det varit en av de mest centrala faktorerna för arbetet och en tydligt uppsatt målsättning; att inkludera så många av de boende som möjligt. Där har man också utvecklat olika strategier för att nå olika grupper och har en förståelse för att man måste arbeta på olika sätt för att nå olika människor (Falck, 2014, muntl.).

I Fortitude Valley är analysen däremot bristfällig. Projektets ansvariga verkar ha prioriterat delaktighet mycket lågt i sitt arbete då man i studien konstaterar att låginkomsttagare inte haft någon påverkan på processen alls. Men dessvärre har inte forskarna någon djupgående analys av vad detta beror på, utan hänvisar till gruppen låginkomsttagares påstått *"flyktiga karaktär"* eller *"natur"* (Darchen och Ladouceur, 2013, sid. 348, egen övers.).¹

¹ Här är det väldigt oklart vad de menar, att uttrycka sig så svepande som att det ligger i gruppens "natur" kan anses medföra en rad olika problem. Dels att ordet "natur" implicerar att det är ett givet tillstånd, närmast oföränderligt då "natur" associeras till det biologiska, kanske rent av genetiska. Om det samtidigt används för att beskriva ett beteende som kan kopplas till en socialt skapad grupp – hur kan då vara av naturen givet? Dels framstår det som tämligen ovetenskapligt att tillskriva en så pass diversifierad grupp som "låginkomsttagare" en egenskap över huvud taget utan att vara mer försiktig. Termen definieras inte heller vidare, vilket gör att det för läsaren är svårt att veta vem som avses – till exempel var inkomstgränsen går för vilka som ingår i gruppen. Det kan vara så att författarna med begreppet "flyktig karaktär" och "flyktig natur" avser att gruppen med låga inkomster inte tenderar att bo kvar på samma ställe tillräckligt länge för att ha förutsättningar för att delta aktivt i en planeringsprocess och utöva inflytande över den. I så fall borde författarna tydligt formulerat detta istället för att förvirra läsaren med svårtolkade begrepp.

Slutsatsen blir att delaktighet och inkludering av de boende är mycket viktigt av demokratiska skäl samt i förtroendebyggande syfte, helt enkelt för den långsiktiga sociala hållbarheten. Men det är viktigt att ha i åtanke att det måste handla om reellt, kvalitativt, inflytande och att det är ett arbete som ska påbörjas tidigt i processen (Boverket, 2010, sid. 61). För att uppnå en hög grad av delaktighet krävs olika strategier för att nå olika grupper av människor och en förståelse för att delaktighet och inflytande inte är lika självklart för alla att ägna sig åt.

Medvetenhet och långsiktighet framstår som avgörande faktorer i arbetet för social hållbarhet. I Brisbanefallet kan man tolka programförklaringen som om de hoppas att social inkludering ska bli en av följderna av deras förnyelsearbete – det tyder på bristande kompetens på området (Fortitude Valley Neighbourhood Plan, 2010, sid. 41-42). Att skriva den här uppsatsen har gjort det tydligt för mig att arbetet för social hållbarhet måste tillskrivas ett värde i sig och kräver särskilda strategier för att lyckas. Det är alltför komplexa processer för att kunna räknas med som en slaggprodukt av annat planerings- och förändringsarbete, framförallt om planeringen främst syftar till att höja det ekonomiska värdet på en plats. Det kräver, som jag ser det, att planerare och andra inom fältet har kunskap både om social hållbarhet och ohållbarhet, inte bara för att kunna planera hållbart och långsiktigt, utan också för att kunna undvika att göra insatser som direkt förstärker ojämlikheten i staden.

Med hjälp av Domspeys m.fl. definition av social hållbarhet (se sid. 10) har jag kunnat strukturera upp förståelsen för hur man kan se helheten. Att återkomma till definitionen ger ett stöd för att förstå delarna. Till exempel nämner Hjalmar Falck återkommande under intervjun att skapa trygghet och stolthet i boendet, det är tydligt att mycket av arbetet i Seved utgår från den målsättningen (Falck, 2014, muntl.). Men i det sammanhanget är det viktigt att med stöd i definitionen av social hållbarhet se komponenterna som starkt kopplade till sociala och fysiska faktorer i ett större sammanhang och som delar av ett långsiktigt arbete för social hållbarhet. Det är relevant för mig som landskapsarkitekt att känna till, även om det är platsspecifikt och kontextuellt betingat hur dessa värden skapas.

För att säkerställa att strategier för social hållbarhet prioriteras är första steget att öka kunskapen och medvetenheten om sociala aspekter av stadsbyggande. För hur skiljer man den fysiska miljön från de som lever i den? De sociala frågorna behöver ett större utrymme och tillskrivas ett högre värde inom planering och landskapsarkitektur som fält. Vissa aspekter ligger utanför landskapsarkitektens och planerarens direkta roll och kompetensområde, men samtidigt är en stads planeringsarbete förmodligen ett av de bästa verktygen för att arbeta med social hållbarhet. Även om det inte är något enbart en stadsplaneringsstrategi kan åstadkomma är det ett långsiktigt strategiskt arbete där man kan arbeta intersektionellt och samverkande. Man har möjlighet att ta tag i platsen och människorna som lever och bor där och arbeta utifrån de platsspecifika och socialt specifika omständigheter som råder. Och genom att samordna och ta initiativ till insatser som spänner över flera olika kunskaps- och kompetensområden kan man lägga en viktig grund. I områdesprogrammet i Seved finns det mycket som tyder på att man når vissa positiva resultat för den sociala hållbarheten, just genom att arbeta långsiktigt, utifrån platsen och med delaktighet hos de boende. Däremot finns inom ramen för de projekt man planerar en risk för bortträngning av resurssvaga hushåll trots att man medvetet arbetar *mot* detta på många sätt. Det är också enligt Boverket hållbarhetsarbetets akilleshäla i många svenska kommuner. Å ena sidan konstaterar de att boendesegregation på social grund är det mest grundläggande hindret för social hållbarhet, å andra sidan att kommunerna gör för lite för att effektivt motverka den (Boverket, 2010, sid.11). Därför är en fördjupning i specifikt den sociala hållbarheten värdefull att göra, för att

sedan kunna ha ett helhetsperspektiv värt namnet på hållbar utveckling. Utan en förståelse för delarna blir helheten omöjlig att greppa.

Avslutande kommentar

Det återstår mycket att göra och lära inom fältet för social hållbarhet. Svensk forskning visar att det är välbeställda grupper i samhället som är segregationsdrivande, det bör ägnas mer uppmärksamhet; *Varför* väljer människor att flytta från vissa områden till andra? Kartläggningar över *hur* vi flyttar finns men motiven till det borde undersökas ytterligare. Särskilt fokus bör också läggas vid att titta närmare på hur spänningen mellan utveckling och segregation ser ut. Som den engelskspråkiga litteraturen tydligt visar genom inte minst sitt språkbruk är social hållbarhet en fråga om *social jämlikhet*, något som en marknadsstyrd utveckling inte alltid gynnar i våra städer. Hur påverkas den sociala hållbarheten av processer som gentrifiering och värdeökningar i ett bostadsområde? Vilken typ av utveckling leder till bortträngning och vilken gör det inte? Det är några möjliga frågeställningar att arbeta vidare med i ämnet. Kanske bör kopplingarna mellan planering och det rent bostadspolitiska bli tydligare? Möjligtvis skulle arbetet för social hållbarhet bli kraftfullare om kommunerna använde sig av planmonopolet mer som verktyg vid exploatering och nyproduktion av bostäder? I arbetet med uppsatsen har det blivit tydligt att helhetsperspektiv och långsiktighet är nyckelkomponenter i arbetet för social hållbarhet. Det behöver löpa som en röd tråd från planeringsstadiet ända till den färdiga bostaden. Social hållbarhet är ingen slaggprodukt som kan utvinnas i slutet av en process utan kräver kunskap, medvetenhet och tillämpning av konkreta strategier.

Källförteckning

Elektroniska källor

Bergmark Stefan (2014). Fastighetsägarna ska inte bestämma över Sofielunds framtid! Uppstart för stadsdelsorganisering! *Facebook* [Forum]. 6 maj.
Tillgänglig: <https://www.facebook.com/events/1417791268492544/> [2014-05-12]

Blomberg Eva (2010). Vanligaste integrationsreceptet: blandade upplåtelseformer. *Bofast*.
Tillgänglig: http://www.bofast.net/1/1.0.1.0/226/1/?item=art_art-s1/1044 [2014-05-05].

Boverket (2010). *Socialt hållbar stadsutveckling – en kunskapsöversikt*. Karlskrona: Boverket.
Tillgänglig:
<http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2010/Socialt%20H%C3%A5llbar%20Stadsutveckling.pdf> [2014-04-09].

Boverket (2007). *Hur kan man främja integration genom övergripande fysisk planering och stadsutveckling?* Flemingsberg: 2006. Boverkets arbetsgrupp Stadsutveckling för integration, Dokumentation av seminarium. Dnr: 219-759/2007.
Tillgänglig:
<http://www.boverket.se/Global/Boende/Dokument/Hur%20kan%20man%20främja%20integration%20genom%20övergripande%20fysisk%20planering%20och%20stadsutveckling.pdf> [2014-05-05].

Colantonio Andrea & Dixon Tim (2010). *Urban Regeneration and Social Sustainability: Best Practice from European Cities*. Oxford: John Wiley & sons.
Tillgänglig: <http://site.ebrary.com/lib/slub/docDetail.action?docID=10510551> [2014-04-04].

Darchen Sébastien & Ladouceur Emma (2013). Social sustainability and urban regeneration practice: a case study of the Fortitude Valley Renewal Plan in Brisbane. *Australian Planner*. nr. 4, sid. 340-350.
Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1080/07293682.2013.764909> [2014-04-08].

Dempsey Nicola, Bramley Glen, Power Sinéad & Brown Caroline (2009). The Social Dimension of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability. *Sustainable Development*. vol. 19. nr. 5/2011, sid. 289-300.
Tillgänglig: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/sd.417/abstract> [2014-04-04].

Engman Barbro (2009). Blandade upplåtelseformer – eller hur hyresgäster måste blandas upp med andra mer ordentliga typer. *Barbros bostadsblogg* [Blogg]. 3 november.
Tillgänglig: <http://barbroengman.blogspot.se/2009/11/blandade-upplåtelseformer-eller-hur.html> [2014-05-05].

Europeisk Landskapskonvention (2000). Tillgänglig:
<http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/landscape/versionsconvention/swedish.pdf> [2014-04-09].

Forskningsrådet Formas (2011). *Hållbar stadsutveckling, Forskningsöversikt*. Rapport 2:2011. Stockholm. Tillgänglig:
http://www.formas.se/PageFiles/3972/Hallbar_stadsutveckling.pdf

Fortitude Valley Neighbourhood Plan (2010). *Brisbane City Plan 2000*. vol 1. kap 4, sid. 41-64.
Tillgänglig:
http://www.brisbane.qld.gov.au/sites/default/files/Chapter4_FortitudeValley_LP_Full.pdf [2014-04-08].

Förbättrad boendemiljö i Seved (2013). [video]
Tillgänglig: <http://video.malmo.se/?bctid=2377450503001> [2014-04-29].

Isacsson Sven-Olof, Balkfors Anna, Bunar Nihad, Gerdtham Ulf, Engquist Eva, Köhler Maria, Larsson Annelie, Larsson Christer, Larsson Kerstin, Pelin Katarina, Persson Sven, Rosvall Maria, Salonen Tapio, Stigendal Mikael, Vågerö Denny, Östergren Per-Olof (2012). Så ska den ojämlika sociala utvecklingen i Malmö brytas. *Dagens Nyheter*. 20 februari. Tillgänglig: <http://www.dn.se/debatt/sa-ska-den-ojamlika-sociala-utvecklingen-i-malmo-brytas/> [2014-05-12].

Lindh Ylva-Li och Vestman Frida (2011). *Jag bor på Öster! En fallstudie av hur en stadsförnyelse påverkar social hållbarhet*. (Kulturgeografiska institutionen, Rapport nr. 780) Uppsala: Uppsala Universitet.
Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:488278/FULLTEXT01.pdf> [14-04-15].

Malmö stad. Vad är områdesprogrammen?
Tillgänglig: <http://www.malmo.se/Kommun--politik/Sa-arbetar-vi-med.../Omradesprogram/Vad-ar-Omradesprogrammen.html> [2014-04-29].

Malmö stad (2011). *Områdesprogrammet Seved*. Malmö: Malmö stad.
Tillgänglig:
http://www.malmo.se/download/18.77b107c212e1f5a356a800018593/1383649396793/Omradesprogram_Seved_bigversion_låg.pdf [2014-04-29].

World Commission on Environment and Development (WCED) (1987).
Tillgänglig: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> [2014-04-09].

Tryckta källor

Patel Runa & Davidsson Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder*, Lund: Studentlitteratur.

Muntliga källor

Intervju med Hjalmar Falck, områdeskoordinator för områdesprogrammet Seved, Malmö stad, den 28 april 2014